

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

LETNO POROČILO

VARUHA ODNOSOV V VERIGI PRESKRBE S HRANO ZA LETO 2016

dr. Jože Podgoršek
varuh odnosov v verigi preskrbe s hrano

Februar 2017

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

KAZALO VSEBINE

1 UVOD	2
2 PRAVNA PODLAGA ZA IMENOVANJE VARUHA	3
3 NEPOŠTENE PRAKSE IN NJIHOVE POSLEDICE	4
3.1 Veriga preskrbe s hrano	4
3.2 Nepoštene prakse in nedovoljena ravnanja	5
3.3 Že izvedeni ukrepi za preprečevanje nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj	7
4 PREUČEVANJE POZITIVNIH PRAKS, NEPOŠTENIH PRAKS IN NEDOVOLJENIH RAVNANJ	9
5 UGOTOVLJENE POZITIVNE PRAKSE IN SUMI NEPOŠTENIH PRAKS TER NEDOVOLJENIH RAVNANJ	10
5.1 Pozitivne prakse	10
5.2 Sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj	12
5.2.1 Priglasitev sumov nepoštenih praks	13
5.2.2 Sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj, ki jih izvajajo trgovske verige	16
5.2.3 Sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj, ki jih izvajajo živilskopredelovalna podjetja	18
5.2.4 Sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj, ki jih izvajajo zadruga	19
6 USPEŠNO ODPRAVLJENE NEPOŠTENE PRAKSE IN NEDOVOLJENA RAVNANJA	19
7 PREDLAGANI UKREPI ZA PREPREČEVANJE NEDOVOLJENIH RAVNANJ IN NEPOŠTENIH PRAKS IN UČINKOVITEJŠE DELO VARUHA	21
8 NAROČENE RAZISKAVE	25
9 PREDLOG RAZISKAV IN PROJEKTOV	28
10 FINANČNO POROČILO	30
11 SKLEP	33

1 UVOD

Z Zakonom o spremembah in dopolnitvah Zakona o kmetijstvu¹ (v nadaljnjem besedilu: ZKme-1B) je bila podana pravna podlaga za ustanovitev funkcije varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano. Ta ustanovitev se je uresničila marca 2015. Varuh je v skladu z ZKme-1B in Uredbo o delovanju in financiranju varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano² (v nadaljnjem besedilu: uredba) organ, ki prepoznava in spodbuja vse deležnike v verigi preskrbe s hrano – podpira pozitivne prakse ter opozarja na nepošteno prakse in nedovoljena ravnanja. Temeljna pristojnost varuha je, da s svojim ugledom, strokovnostjo in neodvisnostjo opozarja pred slabimi in poudarja dobre prakse vseh deležnikov v verigi preskrbe s hrano.

V skladu z zakonodajo je pri svojem delu neodvisen in samostojen, materialna in finančna sredstva za njegovo delovanje pa zagotavlja ministrstvo, pristojno za kmetijstvo.

Varuh spremlja ravnanja deležnikov v verigi preskrbe s hrano, objavlja primere dobrih poslovnih praks na spletni strani varuha³ in o tem obvešča javnost. Pri tem mora delovati v skladu s predpisi, ki urejajo varstvo osebnih podatkov in varovanje poslovnih skrivnosti. Pri svojem delu varuh pokriva široko področje, saj veriga preskrbe s hrano vključuje tako pridelavo oziroma prirejo kot tudi predelavo, distribucijo, veleprodajo oziroma maloprodajo prehranskih izdelkov končnemu potrošniku.

Umestitev funkcije varuha v naš pravni sistem je sad zavedanja, da veriga preskrbe s hrano zagotavlja dobavo živil in pijač splošni javnosti za potrošnjo posameznikov ali gospodinjstev. Veriga preskrbe s hrano vpliva na vse potrošnike v EU, saj nakup prehranskih izdelkov pomeni precejšen del proračuna povprečnega gospodinjstva. Po podatkih raziskav Eurostata povprečno gospodinjstvo v EU porabi okoli 14 % proračuna za prehranske izdelke. Preden proizvod pride do potrošnika, številni udeleženci na trgu (proizvajalci, predelovalci, trgovci na drobno itn.) prispevajo k njegovi vrednosti in vplivajo na končno ceno, ki jo plača potrošnik. S tega vidika je enotni trg prinesel ogromne koristi deležnikom v verigi preskrbe s hrano. Veliki in mali dobavitelji in trgovci na drobno imajo zdaj več priložnosti na trgu in večji krog potrošnikov. Delež čezmejnne trgovine med državami članicami EU zdaj znaša približno 20 % celotne proizvodnje hrane in pijač v EU. Najmanj 70 % celotnega izvoza kmetijskih in živilskih proizvodov držav članic EU pa je namenjenega v druge države članice

¹ Uradni list RS, št. 26/14, 14. aprila 2014.

² EVA: 201-2330-0112, SOP: 2014-01-2164, sprejeta 3. julija 2014, številka dokumenta: 00728-29/2014, objavljena v Uradnem listu RS, št. 50/14, 4. julija 2014.

³ <http://www.varuhverigehrane.si/>

EU. Zato lahko dobro delujoča in učinkovita veriga preskrbe s hrano v EU znatno prispeva k enotnemu trgu.⁴

Poleg tega Evropska komisija ugotavlja, da so partnerji v verigi preskrbe s hrano v neenakem konkurenčnem položaju, kjer je trgovina bistveno močnejši pogajalec kot dobavitelji in primarni pridelovalci. Neenakost posameznih deležnikov se kaže tudi ob primerjavi verige preskrbe s hrano z drugimi gospodarskimi sektorji. Zaradi tega je treba verigo preskrbe s hrano obravnavati drugače in vanjo vnesti več varnostnih mehanizmov, s čimer bi lahko preprečili vsiljevanje nepoštenih zavez močnejših pogajalcev proti šibkejšim.⁵

2 PRAVNA PODLAGA ZA IMENOVANJE VARUHA

Pravno podlago za imenovanje varuha vsebuje ZKme-1B (61.e člen). Varuh izvaja funkcijo nepoklicno, pri delu pa ravna častno in pošteno. Podrobnejši pogoji delovanja in financiranja varuha so navedeni v pripadajoči uredbi.⁶ Varuh je na predlog ministra, pristojnega za kmetijstvo, in ministra, pristojnega za trgovino, imenovan za obdobje petih let, imenuje ga Vlada Republike Slovenije.

ZKme-1B določa obvezne pogoje za imenovanje⁷ varuha, in sicer: predlagani kandidat za varuha ne sme biti član v organu upravljanja ali nadzora gospodarske družbe, ki se ukvarja s pridelavo, predelavo, distribucijo ali prodajo hrane, ter ne sme imeti funkcije v državnem organu, organu politične stranke ali organu sindikata. Za varuha je lahko imenovan kandidat:

- ki je državljan Republike Slovenije;
- ki obvlada uradni jezik;
- ki ni pravnomočno obsojen;

⁴ Sporočilo Evropske komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij: Boj proti nepoštenim trgovinskim praksam v verigi preskrbe s hrano med podjetji, Strasbourg, 2014.

⁵ Evropska komisija, High Level Forum for a Better Functioning Food Supply Chain, Draft Work Programme, Brusel, GROW/D/3/JS/BP vv (2016) 3094507.

⁶ Uradni list RS, št. 50/14.

⁷ Določa pa tudi pogoje za njegovo razrešitev:

”Vlada lahko na predlog ministra, pristojnega za kmetijstvo, in v soglasju z ministrom, pristojnim za trgovino, predčasno razreši varuha, če:

- to sam zahteva;
- trajno izgubi delovno zmožnost za opravljanje svojega dela;
- ravna v nasprotju z določbami tega zakona;
- zaradi ugotovljenih napak pri delu ni vreden zaupanja;
- nastopi funkcijo v državnem organu, organu politične stranke, organu sindikata ali postane član v organu upravljanja ali nadzora gospodarske družbe, ki se ukvarja s pridelavo, predelavo, distribucijo ali prodajo hrane.” (ZKme-1B, 61.e člen)

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

- ki ima najmanj deset let delovnih izkušenj na področju pridelave, predelave, distribucije ali prodaje živil.

3 NEPOŠTENE PRAKSE IN NJIHOVE POSLEDICE

3.1 Veriga preskrbe s hrano

V Sloveniji je veriga preskrbe s hrano izredno razgibana in se zaradi nepovezanosti posameznih deležnikov precej razlikuje od podobnih verig v sosednjih državah. Imamo kar pet tipov verige preskrbe s hrano:

1. kmetijsko gospodarstvo – trgovska veriga,
2. kmetijsko gospodarstvo – zadruga – trgovska veriga,
3. kmetijsko gospodarstvo – živilskopredelovalno podjetje – trgovska veriga,
4. kmetijsko gospodarstvo – zadruga – živilskopredelovalno podjetje – trgovska veriga,
5. živilskopredelovalno podjetje – trgovska veriga.

Za lažje razumevanje različnih tržnih moči posameznih deležnikov v verigi preskrbe s hrano je prav, da na kratko opišem posamezne skupine deležnikov, ki med seboj poslovno sodelujejo. V letu 2016 je oddalo subvencijsko vlogo več kakor 55.000 kmetijskih gospodarstev in to skupino kmetij lahko uvrstimo med tiste, ki se ukvarjajo s pridelavo in prirejo hrane na kmetijskih gospodarstvih. Ta kmetijska gospodarstva obdelujejo nekaj manj kot 460.000 ha kmetijskih površin. V letu 2015 je bilo v Sloveniji registriranih 87 zadrug z dejavnostjo kmetijstvo, lov, gozdarstvo in ribištvo. Večina kmetijskih in gozdarskih zadrug (65) je bila prostovoljno včlanjena v Zadružno zvezo Slovenije (v nadaljnjem besedilu tudi: ZZS), te zadruge imajo 13.715 članov in 2615 zaposlenih. Članice ZZS so po svoji dejavnosti splošne ali večnamenske nabavne in prodajne kmetijske zadruge, pa tudi specializirane, na primer gozdarske, sadjarske, mlekarske in druge. Temeljni dejavnosti kmetijskih zadrug v Sloveniji sta odkup in prodaja kmetijskih proizvodov (predelanih ali nepredelanih) in oskrba kmetov z reprodukcijskim materialom za kmetijstvo (gnojila, krmila, semenski material, sredstva za varstvo rastlin idr.).⁸

V letu 2015 smo imeli v Sloveniji 704 živilskopredelovalnih podjetij (z registriranimi kategorijami C10 in C11 po standardni klasifikaciji dejavnosti /SKD/). Živilskopredelovalna podjetja so v letu 2015 zaposlovala 12.658 oseb in ustvarila prek 2,06 milijarde prihodkov od prodaje. Sektor je kar 24,3 % prometa ustvaril z izvozom, kar je za sektor nadpovprečno v

⁸ VIR: Zadružna zveza Slovenije. Zadruge v Sloveniji, Ljubljana, http://www.zadrzna-zveza.si/index.php?option=com_content&task=view&id=14&Itemid=14, 2. novembra 2015.

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

primerjavi z drugimi državami EU ter kaže na intenzivno iskanje novih trgov zunaj meja Slovenije in iskanje tujih partnerjev z bolj poštenimi praksami v odnosih do dobaviteljev.⁹

Za Slovenijo je značilna tudi izredno razvita mreža trgovskih verig. V letu 2016 so pri nas poslovale te večje trgovske verige:¹⁰

- Mercator: okoli 550 marketov in supermarketov ter okoli 220 franšiznih trgovin,
- Spar Slovenija: okoli 98 marketov in supermarketov ter 6 franšiznih trgovin,
- Engrotuš: okoli 98 marketov in supermarketov ter okoli 105 franšiznih trgovin,
- Hofer: več kot 80 marketov in supermarketov,
- Lidl: okoli 50 marketov in supermarketov,
- Eurospin: okoli 80 marketov in supermarketov,
- Jager: okoli 36 marketov in supermarketov,
- E. Leclerc: 2 supermarketeta.

Poleg teh imamo še manjše samostojne trgovine in združne trgovine, ki niso vključene v mrežo franšiz.

Ne glede na izredno razvito mrežo trgovin s prodajo prehranskih izdelkov pa ugotavljamo močno koncentracijo moči trgovskih verig. V Sloveniji imajo zgolj tri trgovske verige (Mercator, d. d., Spar Slovenija, d. o. o., Engrotuš, d. o. o.) ocenjen tržni delež prek 65 %. Ocene kažejo, da tržni delež intenzivno raste diskontnim trgovcem (zlasti trgovskima verigama Hofer, d. o. o., in Lidl, d. o. o.).

Iz navedenih podatkov je povsem jasno, da so trgovske verige bistveno močnejši partnerji v verigi preskrbe s hrano kot drugi deležniki. Zaradi tega imajo tudi večjo pogajalsko moč, za katero ocenjujemo, da jo uporabljajo za vsiljevanje nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj v pogodbene odnose med deležniki.

3.2 Nepoštene prakse in nedovoljena ravnanja

Nepoštene prakse

Za lažje razumevanje terminov »nepoštene prakse« in »nedovoljena ravnanja« ju bom najprej obrazložil. Na splošno lahko nepoštene prakse opredelimo kot take, ki močno odstopajo od dobrega poslovnega ravnanja, so v nasprotju z dobro vero in poštenim ravnanjem ter jih en partner v verigi preskrbe s hrano enostransko vsili drugemu. Vzpostavijo se tam, kjer odnosi

⁹ Prof. dr. Aleš Kuhar, Slovenska živilska industrija v letu 2015, 16. vrh kmetijskih in živilskih podjetij, 1. junij 2016.

¹⁰ VIR: Podatki na spletnih straneh trgovskih verig.

med partnerji v verigi preskrbe s hrano niso gospodarsko uravnovešeni, tako da v poslovnih odnosih nastajajo razlike v pogajalski moči in s tem resne motnje tržnega ravnovesja.

Evropska komisija¹¹ je že pred leti objavila nekatere najpogostejše nepošteno prakse v verigi preskrbe s hrano. V Zeleni knjigi o nepoštenih trgovinskih praksah je poudarila predvsem:

- nejasne pogodbene pogoje,
- pomanjkanje pisnih pogodb,
- retroaktivne spremembe pogodbe,
- nepošten prenos poslovnega tveganja,
- nepošteno uporabo informacij,
- nepošteno prekinitev poslovnega odnosa,
- omejitve teritorialne oskrbe.

Nedovoljena ravnanja

V skladu z 61.f členom ZKme-1B so nedovoljena ravnanja tista, s katerimi ena stranka s svojo znatno tržno močjo, ki je razvidna iz obsega ali vrednosti prodaje, v nasprotju z dobrimi poslovnimi običaji izkorišča drugo pogodbeno stranko. Zakon našteva nekatera ravnanja kot nedovoljena, in sicer:

- nespoštovanje predpisanih plačilnih rokov;
- vsiljevanje pogojev, zlasti dodatnih plačil ali popustov, promocij ali drugih storitev, nepoštenih dobavnih pogojev, protidobav po nekonkurenčnih pogojih, dodatnih plačil zaradi doseganja ali nedoseganja določenih ravni prodaj, brezpogojnega vračanja neprodanega blaga, bremenitev drugih pogodbenih strank s stroški inventurnega manjka ali kraj.

To pa pomeni, da lahko v praksi pride tudi do drugih ravnanj, ki jih je mogoče opredeliti kot nedovoljena, vendar je od posameznih okoliščin odvisno, ali jih bo mogoče uvrstiti v pravno normo prvega odstavka 61.f člena ZKme-1B.

Vzroki za nepošteno prakse in nedovoljena ravnanja

Vzrokov za nepošteno prakse in nedovoljena ravnanja v verigi preskrbe s hrano je več. Najpomembnejši je ekonomska in poslovna odvisnost enega partnerja od drugega. Nezmožnost zamenjave poslovnega partnerja ali prekinitve obstoječega odnosa je ključni dejavnik pri razvoju nepoštenih praks. Poleg tega se šibkejša stranka pogosto boji, da bi se poslovni odnos lahko končal, če bi se pritožila. Zaradi omenjenega "dejavnika strahu" so takšne pritožbe precej manj verjetne in zato pogosto nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj niti ne zaznamo.

¹¹ VIR: Evropska komisija. Zelena knjiga o nepoštenih trgovinskih praksah v oskrbni verigi z živili in neživili med podjetji v Evropi, Bruselj.

Zagotovo je vzrok za vsiljevanje nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj tudi neenaka pogajalska moč zaradi izrazite razdrobljenosti posameznih deležnikov (primarnih pridelovalcev, živilskopredelovalne industrije, zadrug) in njihovega medsebojnega nezaupanja. Številčnost in zamenljivost partnerjev na strani dobaviteljev bodisi zadrugam in živilskim podjetjem ali trgovinam poveča priložnost za vsiljevanje dodatnih nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj v pogodbene zaveze.

Posledice nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj

Posledice nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj se izražajo na različne načine. Najpomembnejša je zagotovo izguba dela prihodka tistega partnerja, nad katerim se izvajajo nepoštena praksa in/ali nedovoljena ravnanja. Tako lahko ugotavljamo, da nekateri deležniki zaradi svoje ekonomske premoči zmanjšujejo razvojni potencial podjetij dobaviteljev in jim vsiljujejo nestvarne nabavne pogoje.

Druga pomembna posledica nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj je tudi omejitev čezmejnega sodelovanja. Ta nepoštena praksa dodatno poveča odvisnost dobaviteljev od zgolj enega kupca, izvajalec omenjene prakse pa še poveča pogajalsko moč proti dobavitelju.

3.3 Že izvedeni ukrepi za preprečevanje nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj

Slovenija s svojimi dejavnostmi pri odpravljanju nepoštenih praks in spodbujanju tvornih poslovnih odnosov ne zaostaja za drugimi evropskimi državami. Ob zavedanju resnosti nepoštenih praks so deležniki v verigi preskrbe s hrano že leta 2011 podpisali Kodeks dobrih poslovnih praks med deležniki v agroživilski verigi.¹² Podpisniki so bili:

- Zbornica kmetijskih in živilskih podjetij,
- Trgovinska zbornica Slovenije,
- Obrtno-podjetniška zbornica Slovenije,
- Zadružna zveza Slovenije (ZZS),
- Kmetijsko-gozdarska zbornica Slovenije.

V kodeksu so se partnerji zavezali k delovanju za partnerstvo z uresničevanjem načel dobrih poslovnih odnosov in k oblikovanju neto neto nabavnih cen brez dodatnih rabatov na ceno blaga. Zaveze naj bi bile skladno s kodeksom uresničene že do 1. januarja 2013.

Ker veriga preskrbe s hrano kljub podpisanemu kodeksu še vedno ni delovala v duhu dobrih poslovnih odnosov, so nekatere zaveze za urejanje odnosov v verigi preskrbe s hrano vnesene tudi v ZKme-1. Najdaljše možne plačilne roke za živila in nedovoljena ravnanja med deležniki tako določa Zkme-1B.

¹² Kodeks je objavljen na spletnem naslovu varuha: <http://www.varuhverigehrane.si/#!za-medije/c1yzj>.

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

V skladu z zakonom je sankcija za ravnanja, ki so določena kot nedovoljena, ničnost pogodbe v delu, ki vsebuje nedovoljena ravnanja. Po splošnem pravilu, določenem v prvem odstavku 86. člena Obligacijskega zakonika¹³ (v nadaljnjem besedilu: OZ), je pogodba nična samo, če:

- je njena vsebina (vseбина posamičnih in konkretnih pravil, ki jih določa) v nasprotju s pravili, določenimi z ustavo ali drugim predpisom, in
- niso izpolnjene predpostavke za uporabo teh posebnih pravil:
 - a) drugega odstavka 86. člena OZ, po katerem pogodba ni nična (ostane v veljavi), če je sklenitev te pogodbe prepovedana samo eni stranki,
 - b) prvega odstavka 88. člena OZ, po katerem zaradi ničnosti posameznega pogodbenega pravila ni nična tudi sama pogodba.

Če je v nasprotju s prisilnim predpisom samo vsebina posameznega pogodbenega pravila, po prvem odstavku 88. člena OZ ni nična tudi sama pogodba (ta velja), če sta izpolnjeni dve predpostavki, in sicer, da:

- a) lahko ostane brez ničnega določila in
- b) to pravilo ni bilo pogodbeni pogoj niti odločilni nagib, zaradi katerega je bila pogodba sklenjena.

Pri tem je nično samo pogodbeno določilo, katerega vsebina je v nasprotju z vsebino, določeno s prisilnim predpisom, druga pogodbeno določila pa veljajo.

V skladu z Zakonom o preprečevanju zamud pri plačilih¹⁴ (v nadaljnjem besedilu: ZPreZP-1) je kot očitno nepravilčen pogodbeni dogovor opredeljen dogovor, ki očitno nepravilčno do upnika določa rok plačila ali višino zamudnih obresti ali povrnitev stroškov izterjave. V skladu s tem gre šteti, da je očitno nepravilčen dogovor o:

- izključitvi nadomestila za stroške izterjave,
- izključitvi plačila zamudnih obresti,
- plačilnem roku, daljšem od 60 dni, če je dolžnik gospodarski subjekt in rok ni določen v pisni obliki, ali
- plačilnem roku, daljšem od 30 dni, če je dolžnik javni organ.

¹³ Uradni list RS, št. 83/2001, 25. oktobra 2001.

¹⁴ Uradni list RS, št. 57/2012, 27. julija 2012.

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

ZPreZP-1 je splošen zakon. Plačilne roke, ki veljajo za živila, pa določa ZKme-1B. V svojem 61.b členu namreč določa plačilni rok za hitro pokvarljiva živila. To pomeni, da ne glede na 10. člen ZPreZP-1 plačilni rok za hitro pokvarljivo živilo ne sme biti daljši od 45 dni.¹⁵ Drugačen dogovor o dolžini plačilnega roka je ničen.

Ne glede na 10. člen ZPreZP-1 je dogovor o dolžini plačilnega roka za druga živila,¹⁶ daljši od 90 dni, ničen.

4 PREUČEVANJE POZITIVNIH PRAKS, NEPOŠTENIH PRAKS IN NEDOVOLJENIH RAVNANJ

Pozitivne prakse, nepoštene prakse in nedovoljena ravnanja v verigi preskrbe s hrano sem dejavno preučil po metodi participativnega raziskovanja. Dejstvo, da so nepoštene prakse del pogodbenega razmerja, pogodbe pa so poslovna skrivnost, mi je pri raziskovanju močno otežilo delo. Deležniki se tudi bojijo, da bodo zaradi sodelovanja z varuhom izgubili posel s trgovsko verigo. Zaradi obeh navedenih razlogov sem se torej odločil, da nepoštene prakse in nedovoljena ravnanja raziščem z že omenjeno metodo raziskovanja.

Pri tej metodi sem opravil pogovore s posameznimi deležniki. Pri izboru deležnikov sem upošteval dejstvo, da je sicer veriga preskrbe s hrano celoti podvržena nekaterim nepoštenim praksam in nedovoljenim ravnanjem, vendar se te kopičijo na prehodu do trgovine. Zato sem začel raziskovati nepoštene prakse v odnosu med dobavitelji in trgovino, torej sem najprej preveril stanje pri dobaviteljnih trgovskih verig. Ker sem želel pridobiti čim bolj stvarne podatke o stanju glede posameznih skupin dobaviteljev, sem raziskovanje opravil pri vseh glavnih skupinah:

- prireja in proizvodnja mesa in mesnih izdelkov,
- pridelava in predelava sadja in zelenjave,
- prireja in predelava mleka,

¹⁵ "Za hitro pokvarljivo živilo se šteje:

- sveže sadje in zelenjava iz Priloge I Uredbe 1308/2013/EU, vključno s krompirjem;
- mleko in mlečni izdelki, ki niso sterilizirani;
- predpakirano in nepredpakirano sveže meso, mleto meso, mesni pripravki, drobovina in notranji organi;
- nepredpakirani presni in pasterizirani mesni izdelki;
- sveže ribe, raki in mehkužci;
- jajca v lupini;
- sveže gobe in zelišča;
- predpakiran in nepredpakiran kruh in pekovsko pecivo;
- nepredpakirani fini pekovski izdelki." (61.b člen ZKme-1B)

¹⁶ Za druga živila se štejejo hrana ali živilo v skladu s prvim odstavkom 2. člena Uredbe 178/2002/ES ter grozdje, namenjeno za predelavo v vino, razen hitro pokvarljivih živil iz tretjega odstavka 61.b člena ZKme-1B.

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

- mlinarstvo,
- pekarstvo,
- proizvodnja drugih živil,
- proizvodnja pijač.

V raziskovanje zajel različne tipe dobaviteljev, kot so kmetijska gospodarstva, zadruga in živilskopredelovalna podjetja, ki prodajajo svoje proizvode neposredno trgovskim verigam.

Hkrati sem se usmeril na preučevanje poslovnih odnosov med posameznimi deležniki v verigi preskrbe s hrano na ravni kmet – zadruga – živilskopredelovalna industrija. Dejstvo je namreč, da tudi na tej ravni sodelovanja obstajajo nepoštena praksa in nedovoljena ravnanja. Za celovitost obravnavane tematike sem preverjal tudi javne prehranske obrate, ki so pomemben deležnik v verigi preskrbe s hrano in tudi pomemben kupec hrane v Sloveniji.

5 UGOTOVLJENE POZITIVNE PRAKSE IN SUMI NEPOŠTENIH PRAKS TER NEDOVOLJENIH RAVNANJ

5.1 Pozitivne prakse

Velika spodbuda za nadaljnje delo na področju urejanja odnosov v verigi preskrbe s hrano so pozitivne prakse, ki jih lahko opazimo pri medsebojnih odnosih med posameznimi deležniki.

V tem letu smo bili priča temu, kako **iz poskusa nepoštena praksa lahko razvijemo zgled dobre prakse pri uvajanju spremenjenih kupnih navad kupcev**. Še vedno je tako, da so trgovske verige v Sloveniji najmočnejši pogajalci v celotni verigi preskrbe s hrano. Zato lahko nekatere svoje nove zahteve vsiljujejo dobaviteljem brez pogajanj. Konec junija leta 2016 je poskusila to storiti tudi trgovska veriga Mercator, d. d. V enem tednu so sredi intenzivne pridelovalne sezone želeli uvesti nov način odkupa solate, in sicer odkup glede na posamezen kos in ne več na težo. Pri tem so postavili standard teže posamezne solate: med 350 in 450 grami. Slovenski pridelovalci solate, dobavitelji tega trgovskega podjetja, niso bili tehnološko pripravljeni na nove zahteve pri odkupu in bi takšen ukrep nekaterim slovenskim dobaviteljem verjetno vsaj za nekaj časa povsem prekinil dobavo solate. Po hitrem ukrepanju različnih institucij in močni osebni zavzetosti (večkrat v nekaj dneh sva imela intenzivne razgovore s predsednikom uprave) smo iz tega poskusa nepoštenega odnosa do dobaviteljev razvili model pozitivne prakse uvajanja nove zahteve kupca. V trgovski verigi Mercator, d. d., so se najprej odločili za časovno odložitev te zahteve, ki je začela veljati 1. januarja 2017. Na mojo pobudo so se v trgovski verigi Mercator, d. d., odločili za tako imenovani tehnični dan za vse svoje dobavitelje, ki so ga organizirali skupaj s podjetjem Zeleni hit, d. o. o. (ta je že

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

zadnjih 20 let razvijalec tehnologij pridelave zelenjave v slovenskem prostoru). Na tehničnem dnevu 6. oktobra 2016 so dobaviteljem ter preostalim pridelovalcem solate in kmetijski svetovalni službi predstavili tehnološke rešitve, s katerimi bi pridelovalci lahko pridelali solato, ki ustreza njihovim zahtevam. To je prvi pravi primer dobre prakse v odnosih v verigi preskrbe s hrano, ko so se kupci (v tem primeru trgovska veriga) odločili nameniti sredstva usposabljanju dobaviteljev za lažji prehod na nove tehnološke zahteve.

Odlično sodelovanje z dobavitelji so začeli uvajati tudi v trgovskem sistemu Hofer, d. o. o. Dejstvo, da v verigi preskrbe s hrano pogosto sumimo nekatere deležnike, da zavajajo s podatki o poreklu prehranskih izdelkov, je nagovorilo odgovorne v omenjeni trgovski verigi, da so **začeli uvajati lastni sistem spremljanja porekla prehranskih izdelkov slovenskih dobaviteljev**. V intenzivnem sodelovanju z dobavitelji sadja in zelenjave so začeli razvijati sistem spremljanja porekla prehranskih izdelkov prek analize izotopov vode. Skupaj z laboratorijem Imprint Analytics GmbH so oblikovali nov standard za slovensko sadje in zelenjavo, ki bo izboljšal sledljivost in odločilno prispeval k zagotavljanju slovenskega porekla. Stroške analiz bodo prevzeli v trgovski verigi Hofer, d. o. o., dobavitelji pa jih bodo morali poravnati le ob morebitnem neujemanju kontrolnih vzorcev z referenčnimi, pri čemer ne bi mogli dokazati slovenskega porekla sadja ali zelenjave. S tem bodo v tej trgovski verigi nedvomno zmanjšali nelojalno konkurenco tistih dobaviteljev, ki z zavajanjem glede porekla konkurirajo poštenim slovenskim dobaviteljem pri dobavi sadja in zelenjave slovenskega porekla.

Poleg teh izrazitih sprememb v načinu delovanja nekaterih trgovskih verig sem pri svojem delu v letu 2016 opazil še nekatera pozitivna dogajanja v verigi preskrbe s hrano:

1. Intenzivna **promocija slovenskih izdelkov v nekaterih trgovskih verigah**.¹⁷
 - Mercator, d. d.: 100 % slovensko, Iz Slovenije, Slovenija, Radi imamo domače,
 - Spar Slovenija, d. o. o.: Slovenija, moja dežela,
 - Engrotuš, d. o. o.: Spoštujmo, kar je naše, slovensko, Najboljše iz Slovenije,
 - Hofer, d. o. o.: Kakovost iz Slovenije,
 - Lidl, d. o. o.: Dobrote iz Slovenije, Slovenski izdelek,
 - E. Leclerc, d. o. o.: Rejeno v Sloveniji;
2. Odlično **sektorsko sodelovanje med pridelovalci** kmetijskih pridelkov in izdelkov:
 - Eurosad in Mirostan na področju sadjarstva,
 - inovativni pristopi pri promociji mleka in mlečnih izdelkov v Mlekarni Planika in Mlekarni Celeia;
3. Intenzivno **interno usposabljanje o načelih kodeksa dobrih poslovnih odnosov** v trgovski verigi Hofer, d. o. o.;

¹⁷ Solviks, d. o. o., projektna naloga: Promocijske aktivnosti v posameznih trgovskih verigah v Sloveniji; Maribor, 25. novembra 2016; naročnik: varuh odnosov v verigi preskrbe s hrano.

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

4. Vztrajanje pri **prodaji rdečega mesa izključno slovenskega porekla v redni in akcijski ponudbi** vse od oktobra 2015 do konca leta 2016 v trgovski verigi Spar Slovenija, d. o. o.;
5. Postopno **prehajanje na neto neto nabavno ceno** in s tem uvajanje kodeksa dobrih poslovnih praks iz leta 2011 v sektorju pekarstva, pijač in tudi v drugih sektorjih trgovske verige Spar Slovenija, d. o. o. Po zagotovilih vodstva so v tej trgovski verigi prešli na neto neto nabavno ceno že z okoli 60 % slovenskimi dobavitelji;
6. **Uvajanje novih lokalnih ponudnikov in produktov** ter uvajanje teh produktov na lokalnih tržnih mestih v trgovskem sistemu Mercator, d. d. S projektom »Radi imamo domače« so v svoj trgovski sistem vključili prek 800 novih domačih izdelkov manjših dobaviteljev, med katerimi večina nima zadostnih količin za kritje vseh trgovskih centrov po Sloveniji, zato so ponudbo povečali predvsem na lokalnih območjih, s čimer si prizadevajo za kratke tržne poti;
7. **Vztrajanje na neto neto nabavni ceni pri sektorju sadje in zelenjava** v poslovnem sistemu Mercator, d. d.;
8. Močno **tržno povezovanje slovenskega združnega sistema in trgovskega sistema Mercator, d. d.**, kar sta oba partnerja potrdila s slavnostnim podpisom sporazuma o sodelovanju na združenem posvetu v Portorožu;
9. **Vztrajanje na neto neto nabavni ceni** pri sektorju sadje in zelenjava ter **postopno prehajanje na neto neto nabavno ceno** tudi pri drugih sektorjih v trgovski verigi Engrotuš, d. o. o.
10. **Intenzivno promoviranje prehranskih izdelkov slovenskih dobaviteljev** v tradicionalnih trgovskih verigah Mercator, d. d., Spar Slovenija, d. o. o., in Engrotuš, d. o. o.

Poudariti želim tudi pozitivno prakso, ki jo s promocijo prehranskih izdelkov slovenskih dobaviteljev izvajajo tradicionalne trgovske verige (Mercator, d. d., in Engrotuš, d. o. o.) v Sloveniji. Posamezne trgovske verige namenjajo različne poudarke slovenskim in tujim prehranskim izdelkom. Analiza promocijskih dejavnosti pokaže, da so v analiziranem obdobju od 31. do 47. tedna leta 2016 promociji prehranskih izdelkov slovenskih dobaviteljev največ pozornosti namenili v trgovskih verigah Engrotuš, d. o. o. (51,75 % v tedenskih letakih promoviranih prehranskih izdelkov je bilo od slovenskih dobaviteljev), in Mercator, d. d. (51,13 % prehranskih izdelkov slovenskih dobaviteljev).

5.2 Sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj

Ne glede na vse napore in sistemske rešitve, ki smo jih v zadnjih letih uvedli v Sloveniji za preprečevanje nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj v verigi preskrbe s hrano, pa danes še vedno beležimo precej inovativnih nepoštenih praks med deležniki. Pri pregledu nepoštenih

praks med posameznimi deležniki velja, da se te pojavljajo v celotni verigi, to je od kmeta pridelovalca do zadruga, živilskopredelovalnih podjetij in vse do trgovine oziroma trgovskih verig. Dejstvo je tudi, da se nepoštena praksa stopnjujejo na poti do trgovine. Ta ima največjo pogajalsko moč in zato lahko izvaja nekatere do dobaviteljev nepoštena praksa. Pri preučevanju nepoštenih praks velja omeniti, da so temu podvržene tako rekoč vse trgovske verige, le da uveljavljajo različne načine in oblike nepoštenih praks.

5.2.1 Priglasitev sumov nepoštenih praks

V skladu z drugim odstavkom 61.d člena ZKme-1B sem Javni agenciji RS za varstvo konkurence (v nadaljnjem besedilu: agencija za varstvo konkurence) priglasil ugotovljene sume nedovoljenih ravnanj v verigi preskrbe s hrano. Pri prepoznavanju sumov nedovoljenih ravnanj sem upošteval 61.f člen ZKme-1B, zlasti pri ugotavljanju različnih tržnih moči posameznih partnerjev. V skladu z drugim odstavkom tega člena so nedovoljena ravnanja:

- nespoštovanje predpisanih plačilnih rokov;
- vsiljevanje pogojev, zlasti dodatnih plačil in popustov, promocij ali drugih storitev, nepoštenih dobavnih pogojev, protidobav po nekonkurenčnih pogojih, dodatnih plačil zaradi doseganja ali nedoseganja določenih ravni prodaj, brezpogojnega vračanja neprodanega blaga, bremenitev drugih pogodbenih strank s stroški inventurnega manjka ali kraj.

Na podlagi teh določil in ugotovitev sem sume nedovoljenih ravnanj v verigi preskrbe s hrano priglasil po izvajalcih, vendar moram pri javnem podajanju informacij upoštevati predpise, ki urejajo varstvo osebnih podatkov in varovanje poslovnih skrivnosti (prvi odstavek 61.d člena ZKme-1B). Zato v nadaljevanju podajam povzetek priglasitve, kjer sume nedovoljenih ravnanj navajam brez imena kršitelja.

Trgovska veriga 1

Ta trgovska veriga domnevno nedovoljeno:

- vsiljuje dodatne popuste, in sicer zahteva do 20-odstotni rabat na fakturi za dobavljeno blago,
- zahteva dodatne pogodbene rabate brez fakture v skupni višini do 30 %, ki se poračunajo kot dobropisi ali dodatne fakture dobaviteljem,
- vsiljuje zahteve za prodajo artiklov le prek njihove trgovske mreže.

Trgovska veriga 2

Ta trgovska veriga domnevno nedovoljeno:

- vsiljuje dodatne popuste z zaračunavanjem superrabata 1 in superrabata 2 v skupni višini do 11,2 %,
- vsiljuje dodatna plačila za dejavnosti trženja do 2 % od tekoče realizacije,

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

- vsiljuje dodatni popust za plačilo pred pogodbenim rokom plačila, na primer za plačilo na 25. dan (namesto pogodbenega 45-dnevnega roka plačila) zahtevajo od dobaviteljev dodatni popust do 2,5 % oziroma spremembo tega popusta v splošni pogodbeni rabat in spremenjeno dinamiko plačil na valuto,
- uveljavlja logistični rabat do 8 % od tekoče realizacije,
- zahteva dogovorjeno akcijsko ceno artiklov za izdelke v tedenskih akcijah 16 dni pred akcijo (tudi za prehranske izdelke s krajšim rokom trajanja) in sedem dni po akciji, kar pomeni, da cel mesec zahtevajo akcijsko ceno za artikel v tedenski akciji, kar nima nobene povezave s tedensko akcijo.

Trgovska veriga 3

Ta trgovska veriga domnevno nedovoljeno:

- vsiljuje individualne pogodbe s posameznimi dobavitelji za plačilo do 5 % od celotne realizacije preteklega leta,
- prenaša poslovna tveganja na dobavitelja ob akcijskih prodajah, pri katerih se z dobavitelji dogovori za količino izdelkov, ki naj bi jih ta trgovska veriga prodala prek akcije. Pri večji prodaji od načrtovane za nedobavo artikla od dobavitelja zahteva plačilo kazni v višini do 200 % vrednosti naročenega in nedobavljenega blaga, pri čemer je naročilo preseglo načrtovano količino prodaje. Pri slabši prodaji od načrtovane in s tem ostanku neprodanih izdelkov tudi s kratkim rokom uporabe pa trgovska veriga ne priznava nobenih odškodnin za povzročeno škodo zaradi uničevanja prehranskih izdelkov, neprodanih v načrtovanih količinah pri akcijski ponudbi.

Trgovska veriga 4

Ta trgovska veriga domnevno nedovoljeno:

- prenaša poslovna tveganja na dobavitelja ob akcijskih prodajah, pri katerih se z dobavitelji dogovorijo za količino izdelkov, ki naj bi jih prodali prek akcije v tej trgovski verigi. Pri večji prodaji od načrtovane za nedobavo artikla od dobavitelja zahteva plačilo kazni v višini do 100 % vrednosti naročenega in nedobavljenega blaga, pri čemer je naročilo preseglo načrtovano količino prodaje. Ob slabši prodaji od načrtovane in s tem ostanku neprodanih izdelkov tudi s kratkim rokom uporabe pa trgovska veriga ne priznava nobenih odškodnin za povzročeno škodo zaradi uničevanja prehranskih izdelkov, neprodanih v načrtovanih količinah pri akcijski ponudbi,
- ne pristaja na odprodajo zapadlih terjatev odkupovalcem terjatev.

Trgovska veriga 5

Ta trgovska veriga domnevno nedovoljeno:

- sili male dobavitelje v prodajo izdelkov le prek njihove trgovske verige.

Izvajalec 6: javni prehranski obrati

Javni prehranski obrati (vrtci, šole, bolnišnice, domovi za ostarele, zapori) domnevno nedovoljeno:

- zamujajo s plačili do 90 dni od valute na računu, ki je praviloma 30 dni; to pomeni, da plačujejo hitro pokvarljiva živila do 120 dni od prevzema, kar presega zakonski plačilni rok za hitro pokvarljiva živila.

Pri obravnavi nedovoljenih ravnanj moram opozoriti, da so praviloma vsa nedovoljena ravnanja pogodbeno dogovorjena. Vendar se trgovske verige in drugi kupci prehranskih izdelkov praviloma ne pogajajo z dobavitelji, temveč je pogodba vnaprej pripravljena in jo dobavitelju ponudijo v podpis po načelu "vzemi ali pusti". Noben kupec prehranskih izdelkov ne zahteva podpisa pogodbe z nedovoljenimi ravnanji, temveč jo dobavitelji podpišejo zaradi poslovanja s posameznim kupcem. Pri tem velja opozoriti, da so zgoraj omenjeni izvajalci nedovoljenih ravnanj praviloma stranke z znatno tržno močjo v primerjavi z dobavitelji, kar je razvidno iz obsega ali vrednosti prodaje. In ker so dobavitelji ekonomsko odvisni od prodaje svojih izdelkov prek trgovskih verig ali javnim prehranskim obratom, so prisiljeni podpisati ponujeno pogodbo, ki vključuje tudi nedovoljena ravnanja.

V tem letu sem intenzivno spremljal dejavnosti ter prijavo sumov nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj naslovil na agencijo za varstvo konkurence. Po do zdaj znanih informacijah je preverjanje dejstev pokazalo, da imamo v Sloveniji dva poslovna modela delovanja trgovskih verig, in sicer:

1. Poslovni model neto neto nabavne cene, pri čemer trgovske verige ne zahtevajo dodatnih posebnih popustov ali rabatov od dobaviteljev (niti udeležbe pri oglaševanju) in ne prenašajo poslovnega tveganja na dobavitelje;
2. Poslovni model rabatov in popustov, pri čemer trgovske verige zahtevajo od dobaviteljev dodatne popuste, ki niso vezani na količino prodaje; rabatne lestvice so nejasne, pogodbene kazni niso v sorazmerju s povezanimi stroški (npr. za zamudo pri dostavi blaga).

Z agencije za varstvo konkurence so me tudi obvestili, da so začeli pridobivati informacije o delovanju verige preskrbe s hrano v sosednjih državah, ob čimer bodo verjetno ugotovili razlike med odnosi v verigi preskrbe s hrano na slovenskem in tujem trgu.

5.2.2 Sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj, ki jih izvajajo trgovske verige

Kljub vsem naporom različnih institucij se v Sloveniji še izvajajo nepoštene prakse in nedovoljena ravnanja. Kot varuh odnosov v verigi preskrbe s hrano se vedno znova ukvarjam s sumi teh kršitev, pojavljajo se nove, nekatere se preoblikujejo, nekatere pa celo uspešno preprečujemo. Kot že omenjeno je največ sumov nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj v verigi preskrbe s hrano v odnosu med dobaviteljem in trgovsko verigo. Pri tem trgovske verige nedvomno izkoriščajo svoj bistveno močnejši tržni položaj in zaradi mnogo večje pogajalske moči lahko vsiljujejo nekatere prakse, ki niso v duhu dobrega poslovnega sodelovanja.

V trgovskih verigah tako ostajajo sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj, ki jih navajam v nadaljevanju.

Trgovska veriga 1:

- vsiljeno določanje cen svežega mesa v akcijah: nabavniki trgovca postavijo ceno, ki je 10–30 % nižja od rednega cenika, vezanega na referenčne cene mesa v Avstriji, in seveda neodvisnega od cen za posamezne kose na trgu »business-to-business«. Če dobavitelj te cene ne potrdi, je izključen iz prodaje vsega svežega mesa (goveje ali svinjsko) naslednjih deset dni (neposreden ukrep – izsiljevanje),
- akcije dramatično znižujejo povprečne prodajne cene do te mere, da dobaviteljem, ki v resnici dobavljajo zgolj slovensko meso (brez dokupa cenениh presežkov), po plačilu vseh pogodbenih bonitet (13–15 %) ostaja manj kot deset centov na kilogram za lasten razvoj (prodajajo skorajda po lastni ceni izdelka),
- znižane akcijske cene ne veljajo samo za čas uradnega trajanja akcije, ampak morajo veljati pri svežem mesu šest dni prej, pri mesnih izdelkih pa že devet dni prej – torej je dobavitelj dolžan znižati cene za 13, oziroma 16 dni, potrošnik pa ima akcijske cene le od pet do sedem dni,
- še vedno zaračunavajo penale v višini 200 % vrednosti nedobavljenega akcijskega blaga,
- neenakost plačilnih rokov – trgovska veriga po novem plačuje v 25 dneh, bonitete iz pogodbe za prodajo istega blaga pa je treba plačati v 13 dneh,
- stopnjevanje bonitet – če od posameznega dobavitelja prenehajo naročati, mu ob morebitni vrnitvi povišajo bonitete za dodatnih 1–2 %.

V drugi trgovski verigi se dobavitelji srečujejo s takšnimi nepoštenimi praksami:

- dobavitelji še vedno plačujejo stroške blagovne znamke mesa, čeprav ni več označeno z logotipi, kar je drugače, kot je bilo obljubljeno v času sklepanja pogodb,
- zahteva za umik blagovnih znamk dobaviteljev s proizvodov, ki jih dobavitelj trži pod trgovsko blagovno znamko pri konkurenčnih trgovcih,

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

- izsiljevanje protidobave (celo živine) po višjih cenah, kot bi jih dosegli dobavitelji sami (provizija veleprodaje),
- problematika maržiranja (previsoke marže, različno za različne dobavitelje, vpliv na /previsoko/ maloprodajno ceno /MPC/),
- dobavitelji sadja in zelenjave pogrešajo komunikacijo pri prevzemnikovem prevzemu blaga, opozarjajo tudi na predolgo čakanje na prevzem pripeljanega blaga (zaradi tega se jim močno povečujejo stroški logistike, prav tako se nekateri dobavitelji – ne le sadja in zelenjave – ukvarjajo z iskanjem prevoznika dobaviteljevega blaga v skladišča),
- dobavitelji sadja in zelenjave pogosto sumijo, da je blago neupravičeno zavrnjeno (dokaz je le slika), zaradi različnih razlogov pa je komunikacija oziroma neposreden pregled blaga, ki naj bi ga opravil nabavni referent, neizveden.

V tretji trgovski verigi sem opazil te sume nepoštenih praks:

- vsiljevanje dodatnih popustov, in sicer zahtevo po do 20-odstotnem rabatu na fakturi za dobavljeno blago,
- zahteva po dodatnih pogodbenih rabatih zunaj fakture v skupni višini do 30 %, ki se poračunajo kot dobropisi ali dodatne fakture dobaviteljem,
- vsiljevanje zahteve po prodaji artiklov le prek njihove trgovske mreže.

V četrti trgovski verigi še vedno opažam sume takšnih nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj:

- prenašanje poslovnega tveganja na dobavitelja ob akcijskih prodajah, pri katerih se z dobavitelji dogovorijo za količino izdelkov, ki naj bi jih prek akcije v tej trgovski verigi prodali. Pri večji prodaji od načrtovane za nedobavo artikla od dobavitelja zahtevajo plačilo kazni v višini do 100 % vrednosti naročenega in nedobavljenega blaga, pri čemer je naročilo presešlo načrtovano količino prodaje. Pri slabši prodaji od načrtovane in s tem ostanku neprodanih izdelkov tudi s kratkim rokom uporabe pa trgovska veriga ne priznava nobenih odškodnin za povzročeno škodo zaradi uničevanja prehranskih izdelkov, neprodanih v načrtovanih količinah v akcijski ponudbi,
- nestrinjanje z odprodajo zapadlih terjatev odkupovalcem terjatev,
- omejevanje pravice do zaračunavanja zamudnih obresti za nepravočasno plačane račune,
- zamujanje s plačili (včasih tudi več kot 90 dni po valuti),
- vezana trgovina po nekonkurenčnih cenah pri franšizah.

V peti trgovski verigi sem opazil te sume nepoštenih praks:

- siljenje malih dobaviteljev v prodajo izdelkov le prek njihove trgovske verige.

Pri **večini trgovskih verig** pa poleg že omenjenih opazam še te sume nepoštenih praks:

- 60-dnevi rok za potrditev spremembe cen navzgor na pobudo dobavitelja, ob pritisku trgovine za znižanje cen se to izvede v le nekaj dneh,
- ustno podane zahteve trgovine po spremembi cenikov navzdol,
- prenašanje generičnih marketinških dejavnosti na dobavitelje,
- nepošteno visoke pogodbene kazni zaradi zamud pri dobavi, včasih zaradi višje sile (npr. prometa) le za eno uro.

Pri ugotavljanju nepoštenih praks sem opazil še **novе sume nepoštenega ravnanja, ki ga izvajajo različne trgovske verige**. Tako sem ponekod odkril prakso, ki je značilna za dostavo blaga v »hladni verigi«, da so prevozniki ob parkiranju na razkladalno rampo odprli hladilno komoro, nato pa predolgo časa čakali na prevzem blaga. Ko se je prevzem vendarle začel, so ob merjenju temperature ugotovili previsoko temperaturo in blago zavrnilo kljub očitni malomarnosti pri prevzemu blaga – predolgo čakanje na začetek raztovarjanja.

Zaskrbljujoče je tudi dejstvo, da nekatere **trgovske verige v Sloveniji že zahtevajo evropske standarde kakovosti**, kot sta global G. A. P. in IFS, nekatere pa ga nameravajo uvajati za slovenske dobavitelje v prihodnjih mesecih. Osebnó povsem podpiram prizadevanja za kakovost hrane, vendar sem prepričan, da jo lahko zagotavljajo tudi drugi, cenejši certifikati (npr. integrirana pridelava), sicer pa imamo v Sloveniji učinkovito upravo za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin. Uvajanje novega standarda bo težavno predvsem za majhne slovenske kmetije (poudarjam, povprečna slovenska kmetija obsega 6,6 ha kmetijskih zemljišč), za katere bo to prevelik strošek in bodo zato izključene iz do zdaj uveljavljenih prodajnih poti.

Pri vseh trgovskih verigah **dobavitelji pogrešajo strateško komunikacijo** v času sklepanja novih pogodb. Prav tako so dobavitelji trgovskih verig podvrženi šablonskim pogodbam in matičnim listom, ki jih pogosto zaradi strahu pred izgubo posla podpišejo ne glede na to, da so na njih posebne zahteve po popustih, rabatih, dobropisih in podobno.

5.2.3 Sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj, ki jih izvajajo živilskopredelovalna podjetja

Pri živilskopredelovalnih podjetjih so ugotovljene domneve nepoštenih praks med posameznimi podjetji bolj podobne, prav tako je v Sloveniji okoli 700 podjetij in bi bilo naštevanje posameznih brez stvarne vrednosti. Zato v nadaljevanju navajam ugotovljene sume nepoštenih praks skupaj. Ta podjetja do dobaviteljev (zadruge ali kmetijskih gospodarstev) domnevno izvajajo te nepoštenе prakse:

- zamuda pri plačilu kupljenega pridelka,

- enostransko znižanje nabavnih cen surovine (prodajnih cen na kmetijah ali zadrugah),
- potvarjanje porekla blaga prehranskih izdelkov (praviloma iz tujega v slovensko poreklo).

Poleti 2016 sem prejel tudi sum **kartelnega dogovarjanja med odkupovalci žit** v Sloveniji. Pridelovalci so me na to opozorili po usklajevalnem sestanku žitne verige, ki je bil 6. julija 2016 v Murski Soboti. Na tem sestanku so odkupovalci žit primarnim pridelovalcem dejansko le predstavili pogoje odkupa, vključno s cenami, in se niso bili pripravljene usklajevati z njimi o predstavljenih pogojih. Takšno ravnanje tudi sam ocenjujem kot primer nepoštenega odnosa in predlagam intenzivnejšo komunikacijo med primarnimi pridelovalci in odkupovalci žit v Sloveniji.

5.2.4 Sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj, ki jih izvajajo zadruga

Nepoštene prakse so pri zadrugah pogosto posledica nepoštenih praks kupcev njihovih prehranskih izdelkov ali težav s plačilno sposobnostjo pri poslovanju posamezne zadruga. Ne glede na to v nadaljevanju podajam domnevne nepoštene prakse zadruga:

- zamuda pri plačilu kupljenega pridelka ali izdelka,
- pogosto previsoko prikazani stroški logistike pri organiziranju odkupa pridelkov ali izdelkov in prodaji naslednjemu členu v verigi preskrbe s hrano,
- vezana trgovina pri odkupu pridelkov posamezne kmetije z nakupom repromateriala po nekonkurenčnih cenah.

5.2.5 Sumi nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj, ki jih izvajajo javni zavodi

Razloge za sum glede nekaterih nepoštenih praks sem pri svojem delu opazil tudi pri javnih prehranskih obratih (vrtci, šole, bolnišnice, domovi za ostarele, zapori idr.). Omenjeni do dobaviteljev (kmetijska gospodarstva, zadruga, živilskopredelovalna podjetja, trgovske verige) domnevno izvajajo te nepoštene prakse:

- zamuda pri plačilu kupljenega pridelka,
- nepošteni pogoji za dobavo blaga (npr. skupina šol na istem območju zahteva od dobavitelja, da je dobava pri vseh šolah ob istem času v istem dnevu, kar mu povzroča nesorazmerne logistične stroške).

6 USPEŠNO ODPRAVLJENE NEPOŠTENE PRAKSE IN NEDOVOLJENA RAVNANJA

Nekatere sume nedovoljenih ravnanj in nepoštenih praks poskušam odpravljati že sam in to kljub temu, da nimam nobenih posebnih pristojnosti. S svojim delom sem tudi v tem letu uspešno odpravil nekatere poskuse nepoštenih praks. Eno od teh sem že opisal v poglavju o

pozitivnih praksah, kjer je trgovska veriga Mercator, d. d., namenila sredstva za usposabljanje svojih dobaviteljev zelenjave za doseganje novih standardov pri odkupu sveže zelenjave.

V drugi trgovski verigi sem uspešno odpravil tako imenovano obvezno odprto reklamacijo. Dobavitelji slovenskih jagod slovenskim trgovskim verigam so me poleti 2016 opozorili na odprto reklamacijo za jagode, ki jo izvaja ena večjih trgovskih verig v Sloveniji. To pomeni reklamacijo za že prejete jagode, ki jih lahko v trgovski verigi izločijo kadarkoli v prodajnem procesu. Trgovska veriga je dvakrat mesečno obveščala pridelovalce o številu embalažnih kosov (košaric) jagod, ki so jih zaradi poslabšanja kakovosti zavrgli. Praviloma so bili o zavrženem blagu pridelovalci sproti obveščeni, prav tako se je neprimerna kakovost dokazovala s sliko. Na podlagi teh dveh informacij (torej informaciji o slabi kakovosti s sliko, na kateri se vidi številka partije – lot, in mesečnih informacij o številu zavrženih košaric jagod) so morali pridelovalci izstaviti dobropis za težo teh jagod. To prakso so dobavitelji ocenjevali kot nepošteno. Dobavitelji jagod namreč razen slike niso imeli drugega dokaza za slabšo kakovost jagod. Pridelovalci so sumili, da so včasih z jagodami slabo ravnali v skladišču ali trgovini in da je bil odpis posledica takšnega ravnanja. Še posebej pa so bili kritični na odpise, ki so se zgodili po posameznih akcijah, ko so pridelovalci sumili, da je šlo pri tem za ostajanje jagod na policah zaradi preslabe prodaje v času akcij. Zato so dobavitelji kritični do odprte reklamacije, saj dejansko ne morejo prevzeti tveganja za ravnanje z jagodami po prevzemu v skladišče, še manj pa ne želijo prevzemati poslovnega tveganja v času akcij in odpisovati čezmerno naročenih količin jagod. Še bolj potrjuje sum nepoštena prakse dejstvo, da odprta reklamacija velja le pri 0,5-kilogramskem pakiranju, za 0,25-kilogramsko pakiranje pa to ne velja, čeprav je artikel enak. V razgovoru z vodilnimi v trgovski verigi, ki je izvajala odprto reklamacijo, smo se dogovorili, da bodo to prakso umaknili oziroma ne bo več obvezna, temveč prostovoljna praksa, o kateri se bo opredelil vsak dobavitelj.

V razgovorih s posameznimi deležniki v verigi preskrbe s hrano sem uspel doseči dogovor o takšni dinamiki odpravljanja nepoštenih praks:

1. skrajševanje zamud pri plačilu zapadlih računov pri vseh izvajalcih te nepoštena prakse,
2. sistemsko odpravljanje zahtev po retroaktivni spremembi cen z veljavnostjo pred datumom dogovora (zahteve po dobropisih za pretekle dobave).

Ocenjujem, da je nedvomno vrednost inštituta varuha tudi v tem, da nekdo ves čas spremlja odnose v verigi preskrbe s hrano in opozarja na pojav novih oziroma izvajanje že vpeljanih nepoštenih praks. Verjetno je bilo v letu 2016 tudi zaradi vzpostavitve varuha manj novih poskusov uvajanja nepoštenih praks kot v preteklih letih.

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

7 PREDLAGANI UKREPI ZA PREPREČEVANJE NEDOVOLJENIH RAVNANJ IN NEPOŠTENIH PRAKS IN UČINKOVITEJŠE DELO VARUHA

Za preprečevanje nepoštenih praks predlagam ukrepe na različnih ravneh, ki naj pripomorejo k odpravljanju razmer, v katerih se povečujejo možnosti za takšne načine delovanja.

Pogodbe med partnerji

Na ravni pogodbenega odnosa med kupcem in prodajalcem predlagam, da spodbudimo vse večje kupce – ne glede na tip kupca – k pripravi pogodb s poštenimi medsebojnimi odnosi in določitvijo neto neto cene, vse preostale stroške pa naj si zaračunavajo partnerji med seboj na podlagi vnaprej poznane cenika. Tako bo upravičen strošek posameznega partnerja (npr. promocija, logistika) znan vnaprej in predvsem odvisen od medsebojnega dogovora s posameznim kupcem.

Predlog za spremembo drugega odstavka 417. člena obligacijskega zakonika

Menim, da bi bilo smiselno spremeniti drugi odstavek 417. člena OZ.¹⁸ Omenjeni člen v prvem odstavku določa: »Upnik lahko s pogodbo, ki jo sklene s kom tretjim, prenese nanj svojo terjatev, izvzemši tiste terjatve, katerih prenos je z zakonom prepovedan, kot tudi tiste, ki so povezane z osebnostjo upnika ali njihova narava nasprotuje prenosu na drugega«, v drugem odstavku pa: »Če sta se dolжник in upnik dogovorila, da upnik ne bo smel prenesti terjatve na drugega, prenos nima pravnega učinka.« Navedeni drugi odstavek sicer kot podlago navaja »dogovor«, vendar pri tako neenakopravnih partnerjih, kot je v verigi preskrbe s hrano v Sloveniji, ta dogovor ni dogovorjen pošteno. Zato predlagam, da se ta člen spremeni tako, da obligacijski zakonik prepove možnost omejitve prenosa terjatve na tretjo osebo. S tem bomo nepošteno prakso (ko kupec dobavitelju ne dovoljuje odprodaje terjatev) izničili, saj bodo dobavitelji – upniki lažje prišli do svojega likvidnostnega kapitala.

Predlog za dopolnitev Zakona o kmetijstvu

Pravica vpogleda varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano v pogodbeno razmerja med partnerji v verigi preskrbe s hrano

Prav tako bi bilo za razvoj dobre prakse smiselno, da bi kot varuh odnosov v verigi preskrbe s hrano imel na podlagi zakona pravico do vpogleda v sklenjene pogodbe med deležniki. Za zdaj varuh te pravice nima, saj so pogodbe varovane kot poslovna skrivnost. Zakon o gospodarskih družbah¹⁹ v 39. členu določa, da se za poslovno skrivnost štejejo podatki, za

¹⁸ Uradni list RS, št. 83/2001.

¹⁹ Uradni list RS, št. 42/2006 – s spremembami.

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

katere tako določi družba s pisnim sklepom (subjektivna poslovna skrivnost), ne glede na to pa tudi podatki, za katere je očitno, da bi nastala občutna škoda, če bi zanje izvedela nepooblaščen oseba (objektivna poslovna skrivnost). Razkritje podatkov, ki pomenijo poslovno skrivnost, lahko pomeni odškodninsko in kazensko odgovornost za tistega, ki poslovno skrivnost razkrije. Ker pa brez vpogleda v pogodbeno določila lahko zgolj verjamem in zaupam tistemu, ki mi razkrija slabe prakse, brez možnosti, da bi pravno tehtna dejstva tudi sam preveril, menim, da bi bilo smiselno zakonsko področje urediti tako, da bi imel varuh po zakonu pravico do vpogleda v pogodbe. S tem bi pridobil dokaz o obstoju nepoštenih praks. Kot rečeno razkrivanje pogodbenih določil, ki po volji strank pomenijo poslovno skrivnost, četudi gre za določila pogodb, ki so nepoštena, lahko pomeni za tistega, ki to razkrije, hudo sankcijo. In če naj varuh opozarjam tako na dobro kot slabo prakso, moram informacije, ki jih sicer pridobim na neformalen način, preveriti, preden nanje opozorim. Svoje končno stališče lahko oblikujem zgolj na podlagi pravo tehtnih dejstev, da bi se izognil prezgodnjim in nedopustnim obtožbam glede sumov nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj. Pravica do vpogleda v pogodbe, sklenjene med deležniki, bi po mojem mnenju že sama po sebi pomenila takšno grožnjo, da bi bilo v pogodbenih določilih med udeleženci manj nepoštenih dogovorov oziroma takšnih dogovorov, od katerih ima koristi zgolj ena (močnejša) stranka. Namen predlagane spremembe je, da bi se na ta način zgolj potrdili sumi nepoštenih praks – brez možnosti varuha, da izreče sankcijo (varuh torej ne pridobi nobenih dodatnih pristojnosti ali pooblastil).

Ureditev statusa stranke z znatno tržno močjo

Na zakonodajni ravni predlagam dopolnitev 61.f člena ZKme-1 in opredelitev pojma "stranka z znatno tržno močjo". Predlagam, da se v zakonu navede, da je iz obsega ali vrednosti prodaje razvidna stranka z znatno tržno močjo po načelu, da ima ena stranka (npr. kupec oziroma trgovina) več kot dvakratnik prometa na posameznem področju v primerjavi z drugo stranko (npr. dobavitelj) na istem področju. V praksi bi to na primer pomenilo, da bi bila stranka z znatno tržno močjo tista trgovska veriga, ki prodaja mleko in mlečne izdelke različnih dobaviteljev v vrednosti, ki je dvakrat večja od vrednosti dobave mleka in mlečnih izdelkov enega dobavitelja. S predlagano dopolnitvijo ZKme-1 bi olajšali postopke obravnave priglasitve sumov nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj v verigi preskrbe s hrano, ki jih varuh ali drugi priglasijo na Javno agencijo RS za varstvo konkurence.

Opredelitev pojma "vsiljevanje pogojev"

Na zakonodajni ravni predlagam dopolnitev 61.f člena ZKme-1 in opredelitev pojma "vsiljevanje pogojev". Pomeni podpisovanje pogodbe s sumi nepoštenih praks ali nedovoljenih ravnanj brez možnosti pogajanja, ki bi na koncu spremenila tiste dele pogodbe, prek katerih se uveljavljajo posamezne nepoštenne prakse ali nedovoljena ravnanja. Vsiljevanje pogojev moramo razumeti v pomenu nevarnosti izgube posla dobavitelja, saj je ta pogosto

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

prisiljen v podpis pogodbe, če želi poslovno sodelovati z neko trgovsko verigo, ki mu na koncu omogoča tudi preživetje na trgu. S predlagano dopolnitvijo ZKme-1 bi olajšali postopke obravnave priglasitve sumov nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj v verigi preskrbe s hrano, ki jih varuh ali drugi priglasijo na Javno agencijo RS za varstvo konkurence.

Predlog za ureditev razmerij med deležniki na ravni Slovenije

V želji po ureditvi odnosov v verigi preskrbe s hrano v Sloveniji predlagam te zakonodajne omejitve:

1. Ostro sankcioniranje pogodb z nepoštenimi praksami in nedovoljenimi ravnanji, ki so opredeljena v Zeleni knjigi o nepoštenih trgovinskih praksah v oskrbni verigi z živili in neživili med podjetji v Evropi.²⁰ Ta ukrep je treba iz trgovinskih praks prenesti na celotno verigo, ker včasih enako delajo tudi živilskopredelovalna podjetja kmetom oziroma njihovim dobaviteljem. Pri sankcioniranju predlagam naraščajoče kazni, pomnožene s faktorjem 10 pri vsaki dokazano sporni pogodbi (npr. prva kazen: 10.000 evrov, druga kazen: 100.000 evrov, tretja kazen: 1.000.000 evrov) ali pa sorazmerno določene kazni, vezane na obseg letnega prometa izvajalca nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj (npr. pri prvi ugotovljeni nepoštenosti zajema kazen 2 %, druga kazen vzame 5 %, tretja pa 7 % letnega prometa).
2. Zakonodajna ureditev obveznih neto neto prodajnih cen v celotni verigi preskrbe s hrano. To pomeni, da cena na računu dobavitelja trgovini, živilskemu podjetju, zadrugi ali drugemu partnerju ne sme biti kakorkoli obremenjena s pogodbenimi rabati ali dobropisi ali obveznimi povratnimi računi glede na realizacijo v določenem časovnem obdobju. Kakršne koli dejavnosti, povezane s finančnim bremenom dobavitelja, morajo biti opredeljene v ceniku, ki je lahko sestavni del pogodbe, pri čemer pa posamezne dejavnosti, navedene v ceniku, niso zavezujoče za katerega koli partnerja (npr. ne smemo na cenik napisati določeno promocijsko dejavnosti, v pogodbi pa od dobavitelja zahtevati, da mora to promocijsko dejavnost izvajati večkrat v določenem časovnem obdobju).
3. Prepoved prodaje prehranskih izdelkov pod nabavno ceno (ne lastno ceno!). To pomeni, da na primer neka trgovska veriga ne sme prodajati prehranskega izdelka po ceni, ki je nižja od cene, navedene na računu. Ta omejitev naj velja tudi za akcijske prodaje ali kakršne koli druge promocijske dejavnosti posameznega deležnika v verigi preskrbe s hrano (torej tudi prepoved akcij, ko ob nakupu nad 20,00 evrov kupec prejme brezplačno pet kilogramov krompirja). Pri tej zadevi pa bi vseeno predlagal nekatere izjeme, kot je hrana

²⁰ Evropska komisija, Zelena knjiga o nepoštenih trgovinskih praksah v oskrbni verigi z živili in neživili med podjetji v Evropi; Bruselj, COM(2013) 37 final, 31. januarja 2013.

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

pred pretekom roka uporabnosti (npr. ko je do konca ostala le še desetina celotnega roka uporabnosti – pri mlečnih izdelkih z rokom uporabnosti 20 dni to pomeni zadnja dva dneva navedenega roka). Lahko pa deležniki izvajajo brezplačne degustacije izdelkov tudi takrat, ko jih ne izvaja neposredno proizvajalec posameznega prehranskega izdelka.

4. Izračun evropsko primerljivih lastnih cen posameznih prehranskih izdelkov z namenom, da se zakonsko zaščitijo primarni pridelovalci na način, da prodajna cena posameznih izdelkov kjerkoli v verigi preskrbe s hrano ne sme biti nižja od izračunanih cen. Pri tem predlagam, da posamezne države ali skupina primerljivih držav izbere referenčne institucije, pooblaščen za spremljanje stroškov pridelave hrane in izračune lastnih cen.
5. Določitev največje dovoljene marže prehranskega izdelka, ki jo določimo na ravni od primarnega pridelovalca do končne maloprodajne cene in ne med posameznimi deležniki ter ne sme biti večja od faktorja X (določijo ga posamezne panoge ali verige) pri nepredelanih in nesestavljenih izdelkih (npr. če je cena krompirja pri kmetu 0,15 evra in faktor X enak 2,5, v maloprodaji /ko kupuje končni potrošnik/ krompir ne sme biti dražji od 0,375 evra ne glede na to, koliko posrednikov je v tej verigi). Pri prodaji predelanih in sestavljenih prehranskih izdelkov (npr. kruh) pa se marža računa glede na osnovno sestavino sestavljenega izdelka (npr. pšenica v kruhu, mleko v siru, svinjsko meso v kranjski klobasi), pri čemer upoštevaje tehnološki postopek ta marža ne sme biti višja od faktorja Y (določijo ga posamezne panoge ali verige; npr. če je cena mleka 0,25 EUR/l in je Y enak 4, za izdelavo kilograma sira pa potrebujemo deset litrov mleka, je največja dovoljena maloprodajna cena sira za končnega potrošnika 10,00 EUR/kg).
6. Določitev obveznega deleža prodaje prehranskih izdelkov domačega porekla v trgovskih verigah posamezne države – Madžari na primer predlagajo kar 80-odstotni delež prehranskih izdelkov madžarskega porekla v trgovskih verigah na Madžarskem, Hrvati razmišljajo o 60-odstotnem deležu, osebno menim, da bi lahko na ravni EU predpisali vsaj obveznih 60 % prehranskih izdelkov nacionalnega porekla, pri čemer ohranjamo prost pretok blaga, pospešujemo pa nacionalno prehransko varnost posameznih držav EU in s tem celotne EU.
7. Določiti bi bilo treba nacionalne organe v posamezni članici EU, ki bodo spremljali odnose v verigi preskrbe s hrano z obveznim vsakoletnim poročanjem o izvedenih dejavnostih, izrečenih sankcijah in podobnem. V Sloveniji bi bila to verjetno kombinacija varuha in AVK, saj ukrepe lahko izreče le AVK (tudi na varuhov predlog priglasitve sumov).

Z vsemi temi ukrepi želimo zavezati bojazen, da se bo hrana v EU po ponovni oživitvi gospodarstva čezmerno podražila, kar bi lahko povzročilo upad kupne moči in zaupanja potrošnikov ter tudi upočasnjevanje postopka okrevanja evropskega gospodarstva.

8 NAROČENE RAZISKAVE

Skladno s 4. členom uredbe sem v letu 2016 naročil te raziskave:

- promocijske dejavnosti v posameznih trgovskih verigah v Sloveniji;
- pregled stanja zakonodaje na področju gospodarskega prava s praktičnimi primeri za potrebe delovanja varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano;
- raziskava med deležniki v verigi preskrbe s hrano.

Vsi rezultati naročenih analiz so objavljeni na spletni strani varuha na naslovu:

www.varuhverigehrane.si.

Promocijske dejavnosti v posameznih trgovskih verigah v Sloveniji

Posamezne trgovske verige v Sloveniji na izviren način nagovarjajo potrošnike k nakupu v njihovih trgovinah. Ker se strokovna javnost in tudi Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (v nadaljnjem besedilu: MKGP) vse bolj trudita za promocijo slovenskih prehranskih izdelkov, si za to prizadevajo tudi trgovski sistemi in vse pogosteje nagovarjajo kupce k obisku njihovega trgovskega središča prek prehranskih izdelkov slovenskih dobaviteljev. Pogajalska moč posameznega dobavitelja trgovskim sistemom se pogosto kaže prek nakupnih navad potrošnikov. Nakupno odločanje potrošnika z nakupom točno določenega izdelka povečuje ali zmanjšuje pogajalsko moč posameznega dobavitelja. Torej promocijske dejavnosti trgovskih verig vplivajo na odnose med deležniki v celotni verigi preskrbe s hrano (npr. zaradi prodaje rdečega mesa izključno slovenskega porekla v trgovskih sistemih so se izboljšali odnosi med rejci rdečega mesa in mesnopredelovalnimi obrati), zato sem skladno s finančnimi možnostmi tudi naročil že navedeno analizo. Opravilo jo je podjetje Solviks, d. o. o.

Skladno z naročilom je podjetje izvedlo analizo promocijskih dejavnosti posameznih trgovskih verig s poudarkom na spremljanju porekla oglaševanih prehranskih izdelkov. Zaradi primerljivosti podatkov so pripravili analizo promocijskih dejavnosti, ki jih trgovske verige izvajajo prek tedenskih letakov, kakršne dobimo potrošniki na dom. Analiza je obsegala obdobje od 31. do 47. tedna leta 2016.

Rezultati kažejo pričakovano izrazito promocijo prehranskih izdelkov slovenskih dobaviteljev ne glede na dejanski delež teh prehranskih izdelkov na prodajnih policah oziroma v strukturi vseh prehranskih izdelkov v ponudbi. Rezultati analize tako kažejo, da še vedno največ promocije prehranskih izdelkov slovenskih dobaviteljev izvajajo v trgovski verigi Engrotuš,

d. o. o. (51,8 % glede na vse promovirane izdelke) in Mercator, d. d. (51,1 % glede na vse promovirane izdelke). Vse druge trgovske verige promovirajo več kot slovenskih prehranske izdelke tujih dobaviteljev. Glede na podobno analizo v letu 2015 lahko ugotovimo, da so delež promocije slovenskih prehranskih izdelkov močno povečali v trgovski verigi Lidl, d. o. o., in sicer za kar 10,3 % (leta 2015 je bil delež promoviranih prehranskih izdelkov slovenskih dobaviteljev le 13,6 %, leta 2016 že 23,9 %). Največje znižanje v deležu promoviranih prehranskih izdelkov beležimo v trgovski verigi Spar Slovenija, d. o. o. (leta 2015 53,2 %, leta 2016 le 46,5 %), in Engrotuš, d. o. o. (leta 2015 58,5 %, leta 2016 51,8 %).

Pregled stanja zakonodaje na področju gospodarskega prava s praktičnimi primeri za potrebe delovanja varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano

Varuh odnosov v verigi preskrbe s hrano je samostojna funkcija, ki pomeni vsebinsko samostojno spremljanje odnosov med deležniki. Tehnična pomoč je zagotovljena v sklopu ministrstva, pristojnega za kmetijstvo.

Kot primarni pridelovalec hrane in prek izkušen na svoji poklicni poti vsebinsko dobro poznam odnose v verigi preskrbe s hrano, nedvomno pa mi primanjkuje znanja s področja gospodarskega prava. Zato sem skladno s finančnimi možnostmi naročil analizo stanja na področju gospodarskega prava, ki jo je izvedla Odvetniška družba Marovt in partnerji. S pomočjo rezultatov analize smo poskusili vzpostaviti nekatera izhodišča, ki bodo v pomoč pri odločanju o nedovoljenih ravnanjih, kot jih opredeljuje ZKme-1B. Glede na to da je naloga varuha skladno z 61.d členom ZKme-1B prigrasitev sumov nedovoljenih ravnanj v verigi preskrbo s hrano agenciji za varstvo konkurence, sem ob tej prigrasitvi naletel na nekatere nejasnosti pri interpretaciji ZKme-1B, kjer zakon opredeljuje nedovoljena ravnanja. Pri preučevanju prigrasitvenih sumov nedovoljenih ravnanj sem zaznal pomanjkanje sodne prakse na tem področju in neenako razumevanje pojmov, kot so:

- stranke z znatno tržno močjo,
- vsiljevanje pogojev, ki jih zakon opredeljuje kot nedovoljena ravnanja.

Poleg podrobne pravne obrazložitve teh pojmov sem prek omenjene analize oblikoval tudi nekatere predloge sprememb pravnih aktov za boljše delovanje verige preskrbe s hrano v Sloveniji in učinkovitejše delo varuha.

V poročilu omenjene analize avtorica opredeljuje status varuha in predlaga spremembo statusa varuha. Ugotavlja, da opravljanje vsebinsko tako zahtevnega dela ni možno z varuhom, ki delo opravlja le po funkciji, temveč predlaga profesionalizacijo varuha. Prav tako predlaga spremembo Uredbe o delovanju in financiranju varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano na način, da bi se varuhu potni stroški in nagrada izplačevala tekoče mesečno in da bi varuh prejel povrnjene celotne stroške službenih poti brez davčnih odtegljajev. Izplačilo

nagrade in povračilo potnih stroškov namreč praviloma ni tekoče mesečno za pretekli mesec, v nekaterih primerih (zlasti v času poletnih dopustov) so izplačila dejansko izvedena z nekajmesečno zamudo.

V omenjenem poročilu avtorica navaja pregled zakonodaje s področja preprečevanja nepoštenih praks in primerja slovensko ureditev z ureditvijo nekaterih drugih držav članic Evropske unije. S pomočjo te analize avtorica predlaga nekatere spremembe zakonodaje, ki bi po najinem mnenju pripomogle k ureditvi odnosov v verigi preskrbe s hrano.

Avtorica omenjenega poročila na podlagi številnih skupnih razgovorov predlaga sprejem t.i. Direktive o pravicah in varstvu »šibkejših« deležnikov v verigi preskrbe s hrano.

Celotno Končno poročilo pregleda stanja zakonodaje na področju gospodarskega prava s praktičnimi primeri za potrebe delovanja varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano je objavljeno na spletni strani varuha na naslovu: <https://www.varuhverigehrane.si/single-post/2017/01/16/Analiza-stanja-na-podro%C4%8Dju-gospodarskega-prava>.

Raziskava med deležniki v verigi preskrbe s hrano

Kot varuh odnosov v verigi preskrbe s hrano se samokritično sprašujem o prepoznavnosti inštituta varuha in predvsem njegove vloge. Zaradi tega sem naročil raziskavo za določitev indeksa nepoštenih praks v verigi preskrbe s hrano in prepoznavnosti vloge in namena varuha. Ugotoviti sem želel, kakšni so odnosi med deležniki ter indeks prepoznavnosti in učinkovitosti varuha. Raziskava je obravnavala 367 različnih deležnikov v verigi preskrbe s hrano, in sicer od primarnih pridelovalcev do trgovskih verig. Tudi ta analiza je potrdila izvajanje nepoštenih praks v verigi preskrbe s hrano, pri čemer so na to problematiko najbolj jasno opozorili v živilskopredelovalnih podjetjih. Zanimivo je, da na nepoštene prakse najmanj kritično gledajo primarni pridelovalci in to kljub temu, da so bili prav oni največja žrtev krize v mlečnem sektorju.

Analiza je pokazala izrazito nizko stopnjo prepoznavanja varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano. To pomeni, da bom moral v tej vlogi javnosti še izraziteje predstaviti funkcijo in predvsem naloge varuha na način, da bodo deležniki v verigi preskrbe s hrano ustrezno informirani. V ta namen bom nadaljeval intenzivno delo z novinarji in se odzval na njihove pobude po intervjujih, sodelovanjih v njihovih oddajah in podobno ter nagovarjal deležnike preko novinarskih konferenc. Prav tako bom poskusil še intenzivneje predstaviti naloge in namen varuha reprezentativnim organizacijam s področja kmetijstva, kot so Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije, Zadružna zveza Slovenije, Zbornica kmetijskih in živilskih podjetij in drugih. Prav tako nameravam tudi v letu 2017 organizirati promocijski dogodek varuha na kmetijsko živilskem sejmu AGRA 2017 v Gornji Radgoni. Ocenjujem, da

omenjene aktivnosti ne bodo imele dodatnih finančnih posledic, saj bom predvidene aktivnosti izvajal v okviru svojega rednega dela v funkciji varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano.

9 PREDLOG RAZISKAV IN PROJEKTOV

Spremljanje cen slovenskih in tujih prehranskih izdelkov in modelno računanje predvidenih marž

Slovenski potrošniki vse bolj razumejo pomen lokalne oskrbe s hrano. Zaradi tega se vse več potrošnikov odloča za nakup prehranskih izdelkov slovenskega porekla ali vsaj slovenskih dobaviteljev. K temu potrošnike nagovarjajo različni sodelujoči, kot so MKGP, zbornice, ZZS in drugi. Tudi sam kot varuh spodbujam vse deležnike v verigi preskrbe s hrano k nakupu slovenskih prehranskih izdelkov. Zaradi tega se lahko zgodi, da bodo tisti, ki prodajajo prehranske izdelke končnim potrošnikom, podražili slovenske prehranske izdelke (slovenskega porekla ali od slovenskih dobaviteljev), saj se bo povečalo povpraševanje po njih, kar gre po poti tržnih zakonitosti (pri povečanem povpraševanju se lahko poviša cena). Praviloma se bo cena slovenskih prehranskih izdelkov dvignila le pri končnem ponudniku, ki nagovarja potrošnike (trgovske verige in druge trgovine ter prodajni kanali), pri čemer bo pri primarnem proizvajalcu ali pri živilskopredelovalnem podjetju cena ostala nespremenjena. Torej od tega povišanja cen ne bodo imeli nič kmetje, zadruga in živilskopredelovalna podjetja. Povečale pa se bodo le marže v trgovini. To oceno predvidenega stanja nedvomno dokazuje zdajšnja mlečna kriza, pri kateri so se cene mleka pri primarnih proizvajalcih (na kmetijskih gospodarstvih) znižale z okoli 0,37 EUR/l na le okoli 0,24 EUR/l, pri čemer pa so cene mleka in mlečnih izdelkov na trgovskih policah ostale skoraj povsem nespremenjene.

Zato predlagam, da se med projekti, ki jih razpisuje MKGP (ciljni raziskovalni programi – projekti CRP), razpiše tudi projekt za sistematično spremljanje spreminjanja cen slovenskih in primerljivih tujih prehranskih izdelkov v maloprodaji ter – po metodologiji že izvedenega projekta CRP »razvoj orodja za spremljanje cen v verigi preskrbe s hrano« – ocenitev povprečne marže po celotni verigi preskrbe s hrano. S takšnim sistematičnim spremljanjem bi pridobili informacije o »poštenosti« trgovcev do slovenskih dobaviteljev, saj z različno maržno politiko med slovenskimi in tujimi ponudniki lahko vplivajo na količino prodane hrane slovenskega ali tujega porekla. Prepričan sem, da bi že spremljanje marž in končnih maloprodajnih cen vplivalo na bolj pošten odnos oziroma bi preprečilo nepotrebne podražitve slovenskih prehranskih izdelkov. S preprečitvijo podražitve slovenskih prehranskih izdelkov se bo zagotovo povečevala njihova prodaja, vse promocijske dejavnosti (tudi za tako imenovano izbrano kakovost) pa bodo dosegle svoj namen. S temi ukrepi bi dolgoročno tudi povečali samooskrbo s hrano v naši državi, ki je zdaj na posameznih področjih zaskrbljujoče nizka (zlasti pri sadju in zelenjavi ter prašičereji).

Časovna in finančna razsežnost projekta

Projekt bi se moral začeti čim prej, da še lahko ugotovimo zdajšnje stanje na trgu kot začetno stanje, glede na sistematičnost spremljanja pa ne bi smel imeti končnega roka trajanja.

Ocenjena letna vrednost izvajanja projekta je okoli 80.000,00 evrov.

Priročnik odnosov v verigi preskrbe s hrano

Veriga preskrbe s hrano vključuje pridelavo oziroma prirajo, predelavo, distribucijo, veleprodajo oziroma maloprodajo do končnega potrošnika in je trajnostno naravnana, saj s svojim obstojem in delovanjem vpliva na gospodarstvo, zdravje in okolje. Ta veriga je v Sloveniji živ sistem medsebojnih sodelovanj, dogovorov in poslovnih dogodkov. Temelji na odnosih med posameznimi partnerji, zato odnosi nedvomno odločilno vplivajo na trdnost in trajnost verige. Zaradi izrazite pogajalske premoči nekaterih deležnikov v tej verigi se razvijajo nepoštena praksa in nedovoljena ravnanja, na katere pa prizadete stranke zaradi strahu pred izgubo posla le redko opozarjajo in še to z veliko previdnostjo. Opažamo stalne poskuse nepoštenih praks, ki jih želimo skupaj z drugimi institucijami spremeniti celo v primere dobrih poslovnih praks. Ostajajo pa težko rešljive uveljavljene poslovne navade, za katere sumimo, da so nepoštena praksa in nedovoljena ravnanja.

Ena od pomembnejših usmeritev pri mojem delu varuha je sprotno spremljanje nepoštenih praks. V ta namen sem v stalnem stiku s posameznimi deležniki. Ugotovljena nova stanja med partnerji želim kot varuh sprotno posredovati pristojnim inštitucijam za preganjanje novih primerov nepoštenih odnosov med partnerji v verigi preskrbe s hrano. V ta namen predlagam, da MKGP razpiše projekt CRP z delovnim naslovom »priročnik odnosov v verigi preskrbe s hrano v Sloveniji«.

Kaj je priročnik odnosov verige preskrbe s hrano?

Priročnik odnosov verige preskrbe s hrano je celovit dokument, ki prikaže vlogo posameznega deležnika v procesu te verige in mu daje usmeritve za njegovo delovanje v posameznih situacijah in dogodkih, kjer ima zakonsko predpisane ter v javnosti etično pričakovane pristojnosti in odgovornosti.

Prednost priročnika v povezavi z načrtom dela v verigi za preskrbo z hrano je ta, da daje celovito usmeritev posameznemu deležniku tako, da ta s svojim znanjem in izkušnjami lahko deluje v vsaki situaciji. Načrti delovanja so procesno bolj zaprti in ne opisujejo v stvarnem času vsake posebne situacije, ki jo opazimo v vsakdanu. Priročnik pa je prilagodljiv in upošteva izkušnje deležnikov ter jih tako "on line" kar najhitreje vključi v dejavno reševanje nastalih situacij.

Vsebina priročnika odnosov verige preskrbe s hrano

Predlagam ključna poglavja priročnika:

1. Varnostna tveganja in ocene ogroženosti verige preskrbe s hrano,
2. Standardi in normativna ureditev preskrbe s hrano,
3. Opis procesne verige preskrbe s hrano (posplošen za vse posamezne verige),
4. Vloga posameznih subjektov v verigi preskrbe s hrano,
5. Odnosi z javnostmi v verigi preskrbe s hrano,
6. Krize in krizne situacije v verigi preskrbe s hrano,
7. Opisi področij, kjer lahko nastane tveganje v verigi preskrbe s hrano (opiše se nekaj značilnih situacij, ki jih že poznamo),
8. Postopki predvidevanja tveganj preskrbe s hrano,
9. Diagram organizacijskega in medorganizacijskega sodelovanja poštene in varne preskrbe s hrano,
10. Temeljno jedro sodelujočih za reševanje izrednih situacij poštene in varne preskrbe s hrano,
11. Organizacija in nadzor poštene in varne preskrbe s hrano.

Časovna in finančna razsežnost projekta

Projekt bi bil predvidoma v celoti končan v 18 do 24 mesecih. Njegova predvidena finančna vrednost je ocenjena na 300.000,00 evrov.

10 FINANČNO POROČILO

Na podlagi petega odstavka 21. člena Zakona o Vladi Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 24/05 – uradno prečiščeno besedilo, 109/08, 38/10 – ZUKN, 8/12, 21/13, 47/13 – ZDU-1G in 65/14) in prvega odstavka 61.e člena ZKme-1 (Uradni list RS, št. 45/08, 57/12, 90/12 – ZdZPVHVVR in 26/14) je Vlada Republike Slovenije na 24. redni seji 26. februarja 2015 pod točko II/10.16 izdala odločbo, da se dr. Jože Podgoršek, rojen 17. marca 1974, imenuje za varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano za mandatno dobo petih let, in sicer od 2. marca 2015 do 1. marca 2020, ter v skladu s petim odstavkom 4. člena uredbe kot varuh predloži predlog letnega načrta financiranja, ki ga potrdi minister za kmetijstvo gozdarstvo in prehrano ter pomeni osnovo za financiranje dejavnosti varuha za to obdobje.

Za potrebe delovanja varuha je bilo v proračunu za leto 2016 na MKGP predvidenih 50.000,00 evrov. Sredstva so bila namenjena plačilu mesečnih nagrad in potnih stroškov za delo varuha, predvidenih stroškov raziskav, študija in analiz ter operativnih stroškov za nemoteno delovanje. Sredstva so bila rezervirana na proračunski postavki 153185 – varuh odnosov v verigi preskrbe s hrano, za ukrep 2330-15-0004 – podpora delovanju varuha.

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

Na podlagi šestega odstavka 4. člena uredbe mora varuh enkrat mesečno, najpozneje do petnajstega v mesecu, pripraviti mesečno poročilo o svojem delu v preteklem mesecu, ki mora vsebovati podatke, na podlagi katerih se obračunajo in izplačajo stroški varuhovega dela. Plačila vseh dejavnosti varuha so bila izvedena v skladu z Zakonom o izvrševanju proračuna Republike Slovenije, Pravilnikom o finančnem poslovanju MKGP ter v skladu s sprejetim predlogom letnega načrta financiranja. Vsa naročila blaga in storitev so bila izvedena v skladu z Zakonom o javnem naročanju.

V skladu z uredbo sem pripravil finančni načrt za leto 2016, predstavljen v naslednji preglednici. Ob finančnem načrtu navajam tudi realizacijo porabe sredstev s postavke varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano. Na podlagi finančnega načrta in izvedenih dejavnosti je bila izvedba malo pod načrtovano, saj sem v letu 2016 porabil skupno 47.170,38 evrov sredstev s postavke varuha.

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**

Preglednica 1: Finančni načrt in realizacija porabe varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano v letu 2016

FINANČNI NAČRT ZA LETO 2016				REALIZACIJA V LETU 2016		
	Namen izplačil	Mesečni izračun v € z DDV	Skupaj v letu 2016 v € z DDV	Opombe	Realizacija v letu 2016 v € z DDV	Vzrok spremembe
1.	Mesečna nagrada	1.205,28	14.463,36	30 % plače za 56. plačni razred (3.673,08 €) x 30 % = 1.101,92 (+ 8,85 % ZPIZ, + 0,53 % ZZ)	13.346,43	V proračunskem letu je bilo izplačanih 11 mesečnih nagrad (od decembrske 2015 do oktobrske 2016), nagrada za oktober je bila usklajena s spremembo vrednosti plačnega razreda v javnem sektorju
2.	Materialni stroški					
	mobilni telefon	50,00	600,00	ocena stroška	60,06	Zaradi racionalne rabe mobilnega telefona ni bila nikoli presežena vrednost naročnine zaradi prekomernih klicev ali prenosov podatkov
	najem pisarne in uporaba opreme	399,00	4.788,00	(35 m ² x 11,40) * 12	4.788,00	
	obratovalni stroški	1.900,00	1.900,00	stroški čiščenja, elektrike, ogrevanja, vzdrževanja	2.562,00	Upošteva dejanske stroške, preknjiženo na postavko MKGP
	reprezentanca	1.000,00	1.000,00	ocena stroška	29,47	Upošteva dejanske stroške
	nakup prenosnega računalnika	1.500,00	1.500,00	ocena stroška	0,00	Varuh odstopil od nakupa
	nakup ognjevarne omare	700,00	700,00	ocena stroška	0,00	V pisarno varuha so postavili rabljeno ognjevarno omaro v okviru opremljanja pisarne varuha na MKGP
	drugi stroški	300,00	300,00	Fiksni telefon, poštna storitve, pisarniški material	676,42	Upošteva dejanske stroške, v katere so vključeni tudi stroški domene in vzdrževanja spletne strani varuha
3.	Službene poti					
	službene poti v Sloveniji	3.000,00	3.000,00	dnevnice, kilometrina, stroški nočitev, letalski prevoz, parkirna in drugi stroški, povezani s službeno potjo	3.009,90	V proračunskem letu je bilo izplačanih stroškov prevoza in potnih stroškov za 11 mesecev (od decembra 2015 do oktobra 2016), predvidenih službenih poti v tujino ni bilo
	službene poti v tujini	3.000,00	3.000,00			
4.	Plačilo študij in raziskav	18.748,64	18.748,64	ocena stroška	22.698,10	Realizirane analize, ki so jih opravili sledeči naročniki: Episcenter (Raziskava med deležniki v verigi preskrbe s hrano): 8.479,00 EUR; Solviks d.o.o. (Analiza promocijskih aktivnosti trgovskih verig): 6.527,10 EUR; Odvetniška družba Marovt in partnerji d.o.o. (Analiza stanja na področju gospodarskega prava): 7.692,10 EUR; Realizacijo te postavke je varuh povečal ob že znanih informacijah glede prihrankov na drugih postavkah (prenosni računalnik, ognjevarna omara, službene poti).
	VSOTA		50.000 €		47.170,38	

**VARUH ODNOSOV
V VERIGI PRESKRBE S HRANO**
Republika Slovenija

11 SKLEP

Nepoštena praksa v verigi preskrbe s hrano v Sloveniji škodljivo vplivajo na stabilnost verige preskrbe s hrano. Zato je treba širiti prepoznavanje nepoštenih praks in nedovoljenih ravnanj v partnerskih odnosih med posameznimi deležniki z namenom njihovega preprečevanja. Prepoznavam namreč tudi odlične primere dobrih praks, zaradi katerih nihče od vpletenih deležnikov ne izgublja na račun drugega, temveč dolgoročno pridobita oba. Ti primeri dokazujejo, da se tam, kjer je volja, vedno najde tudi pot. Graditev odnosov na primerih dobrih praks je naložba za vse udeležene partnerje, saj bo le tako veriga preskrbe s hrano trajnostna in trdna, predvsem pa stabilna za vse udeležence. Seveda bodo v taki verigi pridobili tudi potrošniki, saj stabilna veriga omogoča razvoj in varnost prehranskih izdelkov.